

"Rynek pracy a szkolnictwo zawodowe na Mazowszu"

Przeprowadzone przez pracowników Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie badania "Rynek pracy a szkolnictwo zawodowe na Mazowszu", pozwalają na wyciągnięcie wniosków dotyczących sytuacji społeczno-zawodowej młodzieży rozpoczynającej życie zawodowe. Obraz ten jest uzupełniany przez opinie dyrektorów szkół zawodowych oraz pracodawców, którzy jako pierwsi weryfikują przygotowanie młodych ludzi do wykonywania pracy. Porównanie wyników poszczególnych części opracowania umożliwia weryfikację celów badawczych, które zdefiniowano na etapie przygotowywania badań. Do celów tych zaliczono:

1. określenie stosunku bezrobotnych absolwentów do pracy i bezrobocia,
2. określenie tendencji rozwojowych rynku gospodarczego województwa,
3. opracowanie wskazówek dla podmiotów, mających wpływ na sytuację na rynku pracy.

Zastosowanym narzędziem badawczym były ankiety, za pomocą których w okresie od kwietnia do września 2001r. analizowano sytuację w czterech wymienionych wyżej grupach. Próba badawcza kształtowała się na następującym poziomie:

- a. uczniowie ostatnich klas szkół zawodowych - badaniami objęto grupę 1000 osób, w tym uczniów 19 szkół zasadniczych, 25 szkół średnich oraz 2 szkół policealnych,
- b. absolwenci szkół zawodowych - skierowano 1000 ankiet do osób zarejestrowanych się w powiatowych urzędach pracy. Uzyskano 847 odpowiedzi zwrotnych, z których po wstępnej weryfikacji ostatecznej analizie poddano 800.
- c. pracodawcy - odpowiedziały 693 przedsiębiorstwa z 1000 zaproszonych do udziału w badaniach. Były to przedsiębiorstwa o zróżnicowanej wielkości, zatrudniające od 5 do 250 pracowników, działające w obrębie 12 branży. Wybrane zostały one spośród danych udostępnionych przez Wojewódzki Urząd Statystyczny w Warszawie,
- d. dyrektorzy szkół zawodowych - uzyskano odpowiedzi ze 137 placówek szkolnych spośród 403 zaproszonych do wypełnienia ankiety, w tym: 2 centrów kształcenia ustawicznego, 3 liceów zawodowych, 2 medycznych studiów zawodowych, 3 szkół niepublicznych, 3 szkół policealnych, 2 szkół specjalnych, 6 zasadniczych i 116 zespołów szkół zawodowych. Szkoły, które zaproszono do wzięcia udziału w badaniach wybrano spośród placówek będących w rejestrze Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Warszawie oraz zgłoszonych przez starostwa powiatowe Mazowsza.

Uczniowie i absolwenci

Informacje zawarte w I rozdziale opracowania, a dotyczące charakterystyki województwa mazowieckiego w ujęciu statystycznym, pozwalają na opracowanie krótkiej charakterystyki grupy bezrobotnych w wieku 18-24 lata:

- grupa ta stanowi - co warto jeszcze raz podkreślić - 27,8% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych,
- przeważają w niej mieszkańcy wsi (51,2%), a koncentrują się oni głównie w powiatach: siedleckim ziemskim i sokołowskim (po 37,8% ogółu bezrobotnych), łosickim (37,6%), garwolińskim (36,9%) oraz białobrzeskim (36,8%),
- absolwenci szkół ponadpodstawowych stanowią 4,8% ogółu bezrobotnych (15.662 osoby),
- wśród tej liczby wykształceniem średnim i zasadniczym zawodowym legitymowało się 73,2% ogółu bezrobotnych absolwentów,
- długotrwałe bezrobocie - powyżej 12 miesięcy - dotyka kilku grup społecznych, do których zaliczyć można także osoby bez stażu pracy (24,1% ogółu długotrwałe

bezrobotnych) oraz posiadających staż do 1 roku (20,2% ogółu długotrwale bezrobotnych),

- w grupie absolwentów szkół systematycznie wzrasta udział osób bezrobotnych z wykształceniem wyższym (od 7,1% we wrześniu 1999r. do 12,9% we wrześniu 2001r.), a spada - z wykształceniem zasadniczym zawodowym (z 33,1% we wrześniu 1999r. do 25,0% we wrześniu 2001r.),
- największe trudności ze znalezieniem pracy mają absolwenci policealnych i średnich szkół zawodowych oraz zasadniczych szkół zawodowych,
- najliczniej reprezentowanym zawodem wśród bezrobotnych absolwentów był referent ekonomiczny oraz sprzedawca detaliczny (po 6,0% napływu ogółu absolwentów),
- wśród bezrobotnych absolwentów z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym oraz zasadniczym zawodowym najliczniejszą grupę stanowili technicy - 24,9% ogółu absolwentów legitymujących się takim wykształceniem.

Preferencje młodzieży związane z poziomem kształcenia podlegają ostatnio zmianom związanym z tendencjami na rynku pracy - coraz mniej absolwentów szkół podstawowych wybiera naukę w zasadniczych szkołach zawodowych, a coraz więcej kontynuuje naukę w liceach ogólnokształcących. Na temat sytuacji młodzieży w niniejszych badaniach wypowiadały się dwie grupy respondentów - uczniowie ostatnich klas szkół zawodowych oraz absolwenci zarejestrowani w powiatowych urzędach pracy. Pomimo niewielkiej różnicy czasu, jaki upływa pomiędzy nauką w szkole a pierwszym kontaktem z rynkiem pracy, można już zaobserwować zarówno pewne zbieżności, jak i różnice w ocenie sytuacji pomiędzy w/w grupami respondentów. Przede wszystkim zaznaczyć należy, iż ponad połowa ankietowanej młodzieży z jednej i drugiej grupy ma kontakt z sytuacją bezrobocia poprzez swoje rodziny - bowiem albo oboje, albo jedno z rodziców nie pracuje.

Pomimo tego rodzaju doświadczeń młodzież nie przywiązuje zbyt dużej wagi do swoich wyborów zawodowych - są one wynikiem tylko własnych przemyśleń, sugestii innych osób, bądź zwykłego przypadku. Bardzo rzadko bowiem ankietowani wskazywali na możliwość korzystania z usług wyspecjalizowanych placówek, powołanych do pomocy przy podejmowaniu decyzji o kierunku kształcenia lub zawodzie, tj. centra informacji i planowania kariery zawodowej, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, czy też doradcy zawodowi w powiatowych urzędach pracy. Spośród grupy uczniów ostatnich klas szkół zawodowych 75,5% nie korzystało w ogóle z pomocy w/w instytucji, a wśród absolwentów - aż 88,7%. Ponieważ - wg opinii respondentów - przyszła praca powinna być zgodna z wyuczonym zawodem, zastanawiający jest brak planowego działania związanego z kształtowaniem kariery zawodowej.

Warto odnotować również fakt, że uczniowie i absolwenci oceniają swoje przygotowanie zawodowe w większości jako dobre lub wystarczające. Stoi to w sprzeczności z innymi wypowiedziami. Mianowicie z oceną własnych szans na rynku pracy, które określane są jako średnie lub małe oraz ze wspomnianą już wcześniej zgodnością zawodu wyuczonego z przyszłą pracą, którą sygnalizuje połowa absolwentów. Wskazuje to na dość duży problem związany z faktem, że druga połowa młodzieży tuż po ukończeniu szkoły myśli już o przekwalifikowaniu się lub kontynuowaniu nauki na zupełnie innym kierunku niż do tej pory. Znamiennym jest, że wielu młodych ludzi pragnie kontynuować naukę - wyższe kwalifikacje są kojarzone z większymi szansami na znalezienie zatrudnienia. Jednakże ilość osób zainteresowanych dalszą nauką spada wraz z czasem, który dzieli młodzież od ukończenia szkoły, gdyż za takim planem opowiada się 90% uczniów ostatnich klas szkół zawodowych, a już tylko 80% badanych absolwentów.

Zawody preferowane, jako te którym warto poświęcić kilka dalszych lat nauki, to głównie zawody zaliczające się do grupy "specjaliści nauk społecznych i pokrewnych" oraz

"architekci, inżynierowie i pokrewni". Widać więc wyraźnie dominację sektora usługowego, jako docelowego dla dużej części młodzieży.

Jeżeli chodzi o wyobrażenia na temat przyszłej pracy, to bardzo ważkim argumentem trafiającym do wyobraźni młodych ludzi są zarobki i to one są czynnikiem decydującym o atrakcyjności zatrudnienia. W stopniu o wiele mniejszym nacisk kładziony jest na możliwości rozwoju zawodowego, który ma zapewniać przyszła posada. Jednakże podnoszenie kwalifikacji zawodowych jest dla respondentów czynnikiem umożliwiającym awans, a tym samym osiągnięcie wyższego uposażenia. Mieszkańcy wsi dążą poprzez zdobywanie kolejnych poziomów wykształcenia do zmiany statusu społecznego, natomiast mieszkańcy miast do poprawy swojej sytuacji jako pracownika - specjalisty w określonej dziedzinie. Dla jednej i dla drugiej grupy praca jest przede wszystkim źródłem korzyści materialnych umożliwiających utrzymanie siebie, czy też rodziny.

Absolwenci, którzy już zarejestrowali się w urzędach pracy, w ponad 80% posiadali już doświadczenia związane z poszukiwaniem zatrudnienia. Stosowali kilka metod jednocześnie - średnio 1,82 - a najczęściej metodę kontaktów osobistych. Ta też grupa określiła preferencje pracodawców związane z wymaganiami stawianymi kandydatom na pracowników. Do najistotniejszych zaliczono: wykształcenie, staż pracy, znajomość języków obcych i obsługi komputera, wiek, dyspozycyjność, dążenie do podnoszenia kwalifikacji zawodowych. Rozkład odpowiedzi analogiczny do powyższego zaobserwowano w grupie absolwentów, która nie podejmowała jeszcze prób poszukiwania pracy. Wśród oczekiwań związanych z usługami urzędów pracy, absolwenci wskazują głównie na pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, podjęcia szkolenia zawodowego, bądź skorzystania z ubezpieczenia zdrowotnego. Jednakże 2/3 respondentów nie uczestniczyło jeszcze w żadnych zajęciach w ramach organizowanego przez urzędy pracy programu "Absolwent". Zastanowienie budzi także fakt dużego zainteresowania organizowanymi przez organy zatrudnienia szkoleniami, co wskazuje na braki w umiejętnościach, które absolwenci powinni zdobywać w czasie nauki w szkole.

Pracodawcy

Porównując powyższe zapatrywania na sytuację na rynku pracy z opiniami pracodawców, można zauważyć już pierwszą sprzeczność. Mianowicie chodzi tutaj o ocenę przygotowania absolwentów do wykonywania wyuczonego zawodu, które nie jest niestety ani dobre, ani nawet wystarczające. Pracodawcy oczekują nie tylko wiedzy, ale również doświadczenia i umiejętności praktycznych, których absolwenci niestety nie posiadają w stopniu wystarczającym, pomimo iż zdecydowana większość z nich deklaruje uczestnictwo w praktykach zawodowych.

Pracodawcy w obecnej sytuacji na rynku pracy nie mają trudności ze znalezieniem osób chętnych do pracy. Jest ich bowiem więcej niż wolnych miejsc pracy. Problemem jest raczej zatrudnienie pracownika o odpowiednich kwalifikacjach i doświadczeniu zawodowym. Wskazuje na to fakt zwalniania i zatrudniania osób na podobnych stanowiskach. Również plany na najbliższe lata we wspomnianym obszarze nie wnoszą nic nowego. Ruch kadrowy odbywa się w ramach tych samych zawodów.

I tak najliczniejszymi grupami zawodów, które objęte były zwolnieniami w ciągu ostatnich 12 miesięcy, są: robotnicy budowlani, robotnicy przy pracach prostych, sprzedawcy i demonstratorzy, pracownicy obsługi biurowej, kierowcy pojazdów silnikowych, ślusarze i pokrewni, robotnicy w przetwórstwie spożywczym oraz technicy. Natomiast w tym samym okresie przyjmowano do pracy w następujących grupach zawodowych: robotnicy budowlani, pracownicy obsługi biurowej, sprzedawcy i demonstratorzy, ślusarze i pokrewni, robotnicy w przetwórstwie spożywczym, elektromonterzy sprzętu elektrycznego, robotnicy produkcji wyrobów włókienniczych, odzieży i pokrewni, kierowcy pojazdów silnikowych.

Zatrudniając absolwentów wielu pracodawców korzysta z form subsydiowanych przez urząd pracy, tj. staże, czy umowy absolwenckie. Niektórzy oferują także możliwość odbycia praktyk, czy też zatrudnienia na okres wakacji. Tylko ok. 10% badanych pracodawców jest w stanie zaoferować absolwentom pracę na czas nieokreślony.

Dyrektorzy szkół

Jak zapatrują się natomiast na sytuację swoich wychowanków dyrektorzy badanych szkół? Podobnie jak uczniowie i dyrektorzy są przekonani o tym, że szkoły dobrze przygotowują młodzież do wejścia na rynek pracy. Sytuacja na nim jest monitorowana przy współpracy z wieloma instytucjami zajmującymi się problematyką bezrobocia i zatrudnienia. Także kierunki kształcenia są w miarę możliwości korygowane przy uwzględnieniu panujących na rynku tendencji. Być może reforma oświaty, jeżeli nie wprowadzi zupełnego chaosu w systemie kształcenia, pomoże uelastyczyć się szkołom, aby mogły w sposób szybki i bezproblemowy reagować na to, co dzieje się w świecie pracy. Wielu dyrektorów uważa, że sytuacja taka już ma miejsce. Zważywszy jednak na przytoczone wyżej dane statystyczne gromadzone przez Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, jak i na dane wynikające z badań, nie można być aż takim optymistą. Wydaje się, że rozwiązaniem, przynajmniej częściowym, tego problemu byłoby położenie dużego nacisku na jakość praktyk zawodowych, aby ich efektem było nabycie konkretnych umiejętności zawodowych i wejście w świat pracy oraz zapoznanie się z jego etosem. Dla wielu młodych ludzi praca nie stanowi bowiem wartości samej w sobie, a jest jedynie narzędziem służącym do osiągnięcia konkretnych korzyści.

Oprócz wymienionych wyżej problemów, jako główną przyczynę bezrobocia wśród absolwentów ponad 90% ankietowanych dyrektorów podaje ogólną sytuację na rynku gospodarczym, brak nowych miejsc pracy, likwidację dużych zakładów pracy oraz upadek przemysłu.

Dyrektorzy szkół, na podstawie przeprowadzanych samodzielnie sondaży, wyodrębnili kierunki, które są zagrożone bezrobociem, a mianowicie: ogólnorolnicze, ogrodnicze, mechaniczne i chemiczne. Jako nowe, zapewniające lepszy start zawodowy, będą wprowadzane następujące kierunki: informatyczne, ekonomiczno-administracyjne, gastronomiczno-hotelarskie, agroturystyczne oraz telekomunikacyjne.

W szkolnictwie można również zaobserwować odchodzenie od kształcenia w zawodach wykorzystywanych przy produkcji w kierunku zawodów związanych z usługami. Dodatkowo - oświata stara się nadążyć za potrzebami lokalnego rynku pracy. Świadczy o tym fakt likwidowania przez jedne szkoły niektórych kierunków kształcenia, a otwierania takich samych kierunków w innym miejscu geograficznym województwa.

Zakończenie

Przedstawione powyżej wnioski sprowadzają się właściwie do jednej konkluzji - brak planowego i przemyślanego działania prowadzi do piętrzących się problemów. Na rynek pracy wychodzą kolejne roczniki absolwentów, którzy w większości nie spełniają oczekiwań pracodawców. Wskazane byłoby natomiast, aby szkoła wyposażała młodych ludzi m.in. w potrzebne, uniwersalne umiejętności, które będą mogły być wykorzystywane w różnych sytuacjach, na różnych stanowiskach, w różnych, pokrewnych zawodach.

Aby tego dokonać należy zadbać o propagowanie skutecznej informacji zawodowej oraz poradnictwa zawodowego dla młodzieży, które będą miały na celu uświadomienie różnic w predyspozycjach i zainteresowaniach każdego z młodych ludzi oraz przybliżenie informacji z zakresu rynku pracy i panujących na nim tendencji. Efektem takiego postępowania powinny być świadome wybory kierunków kształcenia oraz zawodu, który będzie adekwatny do

potrzeb rynku pracy i będzie wykonywany nie tylko dla osiągnięcia określonych korzyści materialnych, ale również i dla osiągnięcia satysfakcji emocjonalnej. Jest to na pewno jeden z głównych celów, do których powinny dążyć osoby decydujące o kształcie oświaty i systemu poradnictwa zawodowego w Polsce. Należy również rozwijać zainteresowanie młodzieży kwestią samozatrudnienia i ogólnie pojętej przedsiębiorczości. Głównie po to, aby łatwiej przychodziły im działania związane z podejmowaniem decyzji.

Zapotrzebowanie na usługi związane z poradnictwem zawodowym, świadczone przez urzędy pracy oraz centra informacji i planowania kariery zawodowej rośnie z roku na rok. Można taką potrzebę zaobserwować zwłaszcza ze strony młodzieży, znajdującej się na różnych etapach swojej edukacji, a dowodem na to są m.in. statystyki dotyczące korzystania z w/w usług:

- w ciągu trzech kwartałów 2001r. w powiatowych urzędach pracy województwa mazowieckiego z porad indywidualnych, grupowych oraz informacji zawodowej skorzystało łącznie 12.700 uczniów,
- w tym samym okresie w centrach informacji i planowania kariery zawodowej Mazowsza ze wspomnianych wyżej informacji skorzystało 7.525 uczniów.

Zmartwienie może budzić jednakże fakt odchodzenia urzędów pracy od idei rozwoju tego typu usług, które rozpoczęło się w momencie zmiany struktury organizacyjnej urzędów, wynikającej z reformy administracyjnej kraju. Stawia to pod znakiem zapytania przyszłość poradnictwa zawodowego w resorcie pracy. Natomiast w resorcie edukacji model poradnictwa zawodowego dla młodzieży pozostaje raczej w fazie teorii niż praktyki.

Trudnej sytuacji absolwentów na coraz bardziej wymagającym rynku pracy towarzyszy więc również niepewna sytuacja w sferze tak potrzebnego poradnictwa zawodowego, świadczonego nie tylko dla młodych ludzi, ale także dla wszystkich grup osób bezrobotnych. Główną wskazówką dla tych, którzy decydują o przyszłości województwa mazowieckiego, jego rynku pracy i szkolnictwa, będzie zatem postulat dotyczący zastanowienia się nad kształtem, czy strukturą w ramach której będzie mogło poradnictwo zawodowe działać i przynosić korzyści w postaci dobrze podjętych wyborów zawodowych osób kończących swoją edukację.

Natasza Grodzicka
Wojewódzki Urząd Pracy